

УДК 582.28 (477.63)

РІДКІСНІ ВИДИ ГРИБІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

П.С. Ловас

Рідкісні види грибів на території Закарпатської області – П.С. Ловас. – Описано поширення деяких рідкісних видів грибів. Наводяться нові місцезростання цих видів. Висловлюється припущення щодо причин погіршення стану мікоценозів.

Ключові слова: рідкісні види, поширення, Червона книга, біоценоз.

Адреса: Ужгородський національний університет, вул. Волошина, 32, м. Ужгород, 88000 Україна.

The rare species of fungi in the Transcarpathian region. – P.S. Lovas. – Described the distribution of some rare species of fungi. The new locations for these species are given. Suggests about the reasons for the deterioration of the mikocenosis.

Key words: rare species, distribution, Red Data Book, biocenosis.

Address: Uzhorod national university, Voloshyna st. 32, Uzhgorod, 88000 Ukraine.

Вступ

Базовим кроком у забезпеченні охорони рідкісних видів грибів є інвентаризація цих видів та їхніх угруповань. Вирішення проблем охорони і ведення заповідного режиму неможливе без детального дослідження всіх компонентів біоценозів, в тому числі і грибів. Гриби відіграють важливу роль в житті рослин, разом з іншими мікроорганізмами вони руйнують і мінералізують рослинні рештки, перетворюючи їх в речовини, доступні для живлення рослин. Симбіотичні види грибів сприяють кращому росту рослин, а також охороняють корені дерев від пошкодження хвороботворними видами грибів. Таким чином, дослідження біорізноманітності грибів на будь-якій території є надзвичайно важливим, зокрема для Закарпаття з його високою різноманітністю судинних рослин, які є субстратом для багатьох видів грибів.

Матеріал та методика

З метою з'ясування поширення та сучасного стану популяцій деяких рідкісних видів грибів були проведені мікологічні дослідження в місцях можливого зростання їх на території Закарпатської області. Маршрутні дослідження виконували з метою збору матеріалу і встановлення нових місцезростань рідкісних видів грибів. Дослідження проводили згідно загальноприйнятої методики [6]. Ідентифікацію зібраних видів проводили за визначником грибів України [5]. Крім власних досліджень, при описах загальної характеристики, поширення та місць

місцезнаходження рідкісних видів грибів, використано літературні дані мікологів, які вивчали дані види грибів на території Закарпатської області [1, 2, 3, 4, 7, 8, 10].

Результати досліджень

За результатами проведених досліджень, із врахуванням матеріалів Червоної книги України [9] та літературних даних згаданих авторів, виявлено 19 видів грибів, які є рідкісними на території Закарпатської області. Із них 16 видів занесено до Червоної книги України, а 3 види є досить рідкісними, і тому потребують охорони.

Господарські заходи, які проводяться в лісах, зокрема рубки догляду, впливають на врожайність грибів. Після рубок в насадженнях збільшується доступ світла і вологи до поверхні ґрунту, внаслідок чого врожайність більшості видів грибів збільшується. При цьому важливе значення мають строки проведення рубок. Проведення їх літом може негативно впливати на стан грибних угідь, так як знімається підстилка, де частіше всього зосереджений міцелій, ущільнюється ґрунт і т.д.

Умови росту грибів погіршуються при згрібанні підстилки яка підтримує високу вологість повітря на поверхні ґрунту. Встановлено, що вивіз із лісових екосистем великої кількості біомаси шкідливе, оскільки рослинні залишки є важливим джерелом живлення грибів.

Несприятливо впливає на грибні угіддя і випасання худоби, так як при цьому ущільнюється ґрунт і пересихають верхні шари, зменшується вміст повітря і т.д.

Гриби відносяться до тих компонентів лісових екосистем, які в першу чергу реагують на різного роду дії несприятливих факторів, особливо до антропогенних навантажень.

Коли говорять про охорону грибів, то часто мають на увазі тільки їстівні види. Але до мікоризних відноситься також багато видів отруйних і неїстівних грибів. Тому не слід знищувати їх місць місцезростань, оскільки вони допомагають рости лісу.

Охорона дикорослих грибів повинна розглядатися з різних точок зору: необхідно охороняти рідкісні, зникаючі види, які мають красиву форму, лікарські або їстівні особливості.

Для охорони грибів недостатньо знати їх в Червону книгу, необхідно широко поширювати знання про гриби серед населення про їх значення і роль в лісових екосистемах, слід надавати більше відомостей про морфологію, біологію, умови їх місцезростання і розповсюдження.

Культивування рідкісних і зникаючих видів завдання на теперішній час майже не вирішене, а тому необхідно охороняти їх в природних умовах, в заповідниках, природних парках та інших охоронних територіях. На нашу думку доцільним було б створення окремих мікологічних заказників в лісових масивах Закарпатської області.

На даний час уже недостатня охорона окремих видів рідкісних, зникаючих грибів, які інтенсивно збираються, а потрібно охороняти цілі ділянки лісу – “грибні місця”, в яких слід регулювати збір і дозволяти проведення його через день, один-два рази на тиждень, або забороняти збір в окремих урочищах на протязі одного-двох років для підтримання потрібного плодоношення.

Серед великої кількості грибів, які зустрічаються в різних біоценозах Закарпатської області є види рідкісні, які потребують охорони. Нижче наводимо огляд таких видів.

Боровик королівський

Boletus reginae Krombh.

ORDO: Базидоміцети (Базидіальні гриби)

FAMILIA: Болетові

Наукове значення: Неморальний вид з диз'юнктивним ареалом.

Статус: I категорія. Червона книга України.

Поширення: Закарпаття (околиці с. Невицького, с. Ярок Ужгородського р-ну, околиці с. Іванівки Березівського р-ну). Вид поширений у Європі.

Місця зростання: Листяні, переважно букові та дубові ліси.

Чисельність: Трапляється поодинокі або групами з 2-3 плодівих тіл.

Причини зміни чисельності: Збирання заготівельними організаціями та населенням.

Загальна характеристика: Шапинка (діаметр 5-10см) напівкуляста, з віком подушковидна, рожевувата, рожевувато-червона або фіолетово-червона (згодом блідне), гладенька, іноді трохи зморщена, бархатиста, пізніше гола, суха. Трубочки цитринно-жовті, потім яскраво-жовті, згодом жовтувато-зелені з оливковим відтінком. Пори заокруглені, дрібні, яскраво-жовті, з оливковим відтінком, у зрілому стані нерівні, горбкуваті. Спори 15-17X4- 5 мкм, веретеновидні, циліндричні, гладенькі, жовтувато-бурі. Ніжка 5-15X1,5-6 см, бочечко-видна, з віком - булавовидна або циліндрична, хромово-жовта, вгорі з білою дрібною сіточкою, біля основи часто вкрита винно-червоними плямочками, від дотику іноді синіє. М'якуш світло-жовтий, біля основи бурувато-червоний, без особливого запаху, з приємним смаком. Плодові тіла з'являються в червні - вересні. Мікоризоутворювач. Цінний їстівний гриб.

Боровик темно-каштановий

Boletus aereus Bull.: Fr. (B. edulis subsp. aereus (Fr.) Kom. cf Maubl.)

ORDO: Базидоміцети (Базидіальні гриби)

FAMILIA: Болетові

Наукове значення: Неморальний вид з диз'юнктивним ареалом.

Статус: I категорія. Червона книга України.

Поширення: Закарпаття (околиці с. Оноківців, с. Невицьке, с. Кам'яниця, Ужгородського р-ну, околиці с. Гать, с. Іванівка Березівського р-ну). Вид поширений у Європі.

Місця зростання: Листяні (переважно дубові) ліси, субори.

Чисельність: Трапляється поодинокі або групами з 2-3 плодівих тіл.

Причини зміни чисельності: Збирання заготівельними організаціями та населенням.

Загальна характеристика: Шапинка (діаметр 5-20 см) напівкруг-ла, з віком опукла, подушковидна, шоколадно-коричнева, гладенька (інколи зморщена), бархатиста, ніжноволокниста, суха. Трубочки білі, згодом зеленкувато-жовті, з золотисто-бурим відтінком. Пори заокруглені, дрібні, білі, пізніше оливково-жовті, з буруватим відтінком. Спори 11-17X4- 6 мкм, веретеновидні, гладенькі, жовтувато-бурі. Ніжка 5-12X X2-4 см, бочечковидна, з віком циліндрична, іноді булавовидна, темно-бура (світліша від шапинки), сітчаста (у верхній частині сітка біла, біля основи бура). М'якуш білий, з грибним запахом, приємним смаком. Плодові тіла з'являються в червні - жовтні. Мікоризоутворювач. Цінний їстівний гриб.

Заходи охорони: Не здійснювалися. Потрібно створити мікологічні заказники в місцезнаходженнях виду.

Гриб-зонтик дівочий, лепіота дівоча
Macrolepiota puellaris (Fr.) Mos. (*Lepiota rhacodes* (Vitt.) Quel. var. *puellaris* (Fr.) Sacc., *Lepiota puellaris* (Fr.) Rea)

ORDO: *Базидоміцети (Базидіальні гриби)*

FAMILIA: *Агарикові (Печерицеві)*

Наукове значення. Вид з диз'юнктивним євразійським ареалом.

Статус. I категорія. Червона книга України.

Поширення. Закарпаття (с. Плоске, с. Неліпино Свалявського р-ну, околиці с. Буківцева, с. Смерекова Великоберезнянського р-ну, околиці с. Колочава, с. Негровець Міжгірського р-ну). Вид поширений у Євразії.

Місця зростання. Хвойні, хвойно-широколистяні ліси, луки, (серпень-вересень).

Чисельність. Трапляється поодинокі або групами з 2-3 плодових тіл.

Причини зміни чисельності. Розорювання лук, вирубування лісів, кислотні дощі.

Загальна характеристика. Маловідомий їстівний гриб Шапинка (діаметр 4-10 см) яйцевидна, куляста, випукло-розпростерта, з низьким, ледь виступаючим блідо-буруватим горбком, біла, вкрита білими лусочками, з тонким бахромчатим краєм. Пластинки вільні, густі, білі, згодом світло-рожеві, від дотику стають брудно-коричневими. Спори 8- 9X5-5,5 мкм, еліпсоїдні, еліпсоїднояйцевидні, гладенькі, безбарвні. Ніжка 6-12X0,6-1 см, центральна, доверху звужується, біля основи з бульбою, бруднувата-біла, з часом бруднувата-коричнева, гола, волокниста, з широким, відстаючим рухомим кільцем. М'якуш білий, на зламі трохи червоніє біля основи ніжки, з запахом редьки, без особливого смаку. Плодові тіла з'являються у серпні - жовтні. Гумусовий сапротроф. Їстівний гриб.

Заходи охорони. Охороняється в Нікітському ботанічному саду. Необхідно для збереження природних популяцій створити мікологічні заказники в місцезнаходженнях виду, ввести до колекції чистих культур Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України. Збір заборонений в зв'язку з тим, що гриб внесений до Червоної книги України.

Печериця Романьєзі

Agaricus romagnesii S. Wasser

ORDO: *Базидоміцети (Базидіальні гриби)*

FAMILIA: *Агарикові (Печерицеві)*

Наукове значення. Рідкісний вид, морфологічно подібний до їстівного гриба - печериці степової (*A. campestris* L.: Fr.).

Статус. II категорія. Червона книга України.

Поширення. Закарпаття (околиці с. Іванівки Берегівського р-ну). Вид поширений у Євразії.

Місця зростання. Парки, сади, вздовж доріг, зрідка галявини широколистяних лісів.

Чисельність. Трапляється поодинокі, спорадично.

Причини зміни чисельності. Руйнування та знищення екоотопів.

Загальна характеристика. Шапинка (діаметр 2,5-8 см) напів-куляста, з віком опукло- чи плоскорозпростерта, білувата. брудно-біла, пізніше з сірувато-коричневим відтінком, до центра темніша, вкрита притиснутими сірувато-коричнюватими, коричневими, жовтувато-вохристими лусочками. Пластинки вільні, тонкі, густі, білувато-рожеві, згодом темно-коричневі. Спори 6,2-8X3,5- 5 мкм, світло-коричневі, еліпсоїдні, гладенькі. Ніжка 2-6X0,8- 1,5 см, центральна або бокова, рівна, циліндрична, до основи звужується, з добре розвинутими міцеліальними тяжками, білувата, біля основи жовтувата, з верхівковим білуватим кільцем. М'якуш білуватий, на зламі стає коричнево-вохристом, з приємним грибним запахом. Плодові тіла з'являються у травні - жовтні. Гумусовий сапротроф. Гриб отруйний.

Заходи охорони. Охороняється у дендрологічному парку Асканія-Нова. Необхідно створити мікологічні заказники для збереження природних популяцій, ввести вид до колекції чистих культур Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України.

Сироїжка синювата

Russula turci Bres. (*R. punctata* Krombh.)

ORDO: *Базидоміцети (Базидіальні гриби)*

FAMILIA: *Русулеві (Сироїжкові)*

Наукове значення: Монтанний вид з диз'юнктивним ареалом.

Статус: III категорія. Червона книга України.

Поширення: Українські Карпати (г. Піп-Іван Мармароський, г. Перес, г. Говерла). Вид поширений у Євразії.

Місця зростання: Хвойні ліси.

Чисельність: Трапляється поодинокі.

Причини зміни чисельності: Збирання населенням.

Загальна характеристика: Шапинка (діаметр 3-7 см) опукло-, з віком пласкорозпростерта, синювато-фіолетова, сіро-рожева, рожево-пурпурова, пурпурова, бурувата, в центрі світліша, пізно восени часто з жовтими плямами, слизька, з часом суха; шкірка знімається. Пластинки білуваті, згодом вохристі, часто з червонуватим відтінком. Спорова маса вохряна. Спори 8-11X8-9 мкм, округлі, ребристі, жовті. Ніжка 2-8X1-2 см, біла або з рожевим відтінком, з віком порожниста. М'якуш білий, з часом стає жовтуватим, нещільний, солодкий, у ніжці біля основи пахне йодоформом. Плодові тіла з'являються в липні - жовтні. Мікоризоутворювач. Гриб їстівний.

Заходи охорони: Охороняється в Карпат. біосферному заповіднику. Необхідно ввести вид до колекції чистих культур Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України.

Мухомор цезаря

Amanita caesarea (Scop.: Fr.) Pers. ex Schw. (*A. caesarea* (Fr.) Quel.)

ORDO: **Базидоміцети (Базидіальні гриби)**

FAMILIA: **Мухоморові (Аманітові)**

Наукове значення: Вид з диз'юнктивним ареалом.

Статус: I категорія. Червона книга України.

Поширення: Закарпаття (околиці с. Туриця, с. Турички Перечинського р-ну, околиці сіл Кідьоша та Іванівки Берегівського р-ну. Хмільника Іршавського р-ну). Вид поширений у Євразії, Африці.

Місця зростання: Широколистяні (дубові, букові, грабові) ліси, іноді хвойні ліси, (з липня по жовтень).

Чисельність: Трапляється спорадично, поодинокі.

Причини зміни чисельності: Збирання населенням, кислотні дощі, руйнування екотопів.

Загальна характеристика: Один із найкращих їстівних грибів. Молоде плодове тіло вкрите плівковим покривалом, що розривається на верхівці. Шапинка (діаметр 6-20 см) яйцевидна, напівкуляста, опуклорозпростерта, яскраво-червона або вогняно-червона, гола, інколи з залишками покривала, зі смугастим краєм. Пластинки вільні, густі, оранжево-жовті. Спори 8-12X6-7 мкм, яйцевидні, еліпсоїднояйцевидні, гладенькі, безбарвні. Ніжка 8-15X1,5-2 см, циліндрична, біля основи з бульбою, яскраво-оранжево-жовта, у верхній частині з широким звисаючим смугастим кільцем, над кільцем - смугаста, під ним - гладка; біля основи з мішковидною вільною або напів-вільною білою вольвою. М'якуш білий, на зламі по периферії жовтуватий, з приємним запахом і смаком. Плодові тіла з'являються у червні - жовтні. Мікоризо-утворювач. Цінний їстівний гриб.

Заходи охорони: Не здійснювалися. Потрібно створити мікологічні заказники для збереження популяцій, ввести вид до колекції чистих культур Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України. Збір заборонений.

Грифола зонтична

Grifola umbellata (Fr.) Pil. (*Polypilus umbellatus* (Pers.: Fr.) Bond. et Sing.)

ORDO: **Базидоміцети (Базидіальні гриби)**

FAMILIA: **Поліпорові**

Наукове значення: Типовий представник роду. Вид з диз'юнктивним ареалом.

Статус: III категорія. Червона книга України.

Поширення: Закарпаття (с. Дубриничі, с. Туриця Перечинського р-ну, с. Буківцева, с. Смерекова Великоберезнянського р-ну околиці с. Сускове, с. Голубинне Свалявського р-ну). Вид поширений у Євразії, Пн. Америці.

Місця зростання: Листяні та мішані ліси (біля стовбурів дерев, переважно дуба, клена, граба).

Чисельність: Трапляється поодинокі.

Причини зміни чисельності: Збирання населенням.

Загальна характеристика: Плодове тіло (діаметр до 50 см) деревовиднорозгалужене, з бульбовидною основою, численними (бл. 100) циліндричними ніжко-видними відгалуженнями, невеликими шапинками на кінцях. Шапинки (діаметр 1,5-4 см) округлі, опуклі, з віком увігнуті, лійковидні, з рівним або хвилястим, іноді лопатевим краєм, палеві, світло-вохряні, гладенькі, іноді дрібно-лускові, з невиразними сіруватими волокнами. Трубочки короткі, низько спускаються по ніжці, білі. Пори (діаметр до 1 мм) майже округлі, згодом кутасті. Спори 7-10X2,5-4 мкм, циліндричноовальні або веретеновидні, безбарвні. Тканина плодового тіла біла, м'ясиста, волокнисто-м'ясиста, з приємним запахом. Утворює (іноді) у ґрунті склероцій завдовжки до 10 см. Плодові тіла з'являються в липні - жовтні. Паразит на корінні та біля основи стовбурів листяних дерев. Сапро-троф на деревині. Гриб їстівний.

Заходи охорони: Охороняється у Канівському природному заповіднику. Необхідно ввести вид до колекції чистих культур Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України.

Грифола листянолісова

Grifola frondosa (Fr.) S. F. Gray (*Polypilus frondosus* (Fr.) Karst.)

ORDO: **Базидоміцети (Базидіальні гриби)**

FAMILIA: **Поліпорові**

Наукове значення: Реліктовий вид.

Статус: III категорія. Червона книга України.

Поширення: Українські Карпати. Вид поширений у Євразії, Пн. Америці, Австралії.

Місця зростання: Широколистяні ліси (як паразит на коренях дуба, бука, граба), з липня по жовтень.

Чисельність: Трапляється поодинокі.

Причини зміни чисельності: Збирання населенням.

Загальна характеристика: Добрий їстівний гриб. Плодове тіло (діаметр 20-50 см) куцо-виднорозгалужене, з бульбовидною основою, численними ніжковидними відгалуженнями, плоскими бічними шапинками на кінцях. Шапинки (діаметр 4-10 см) м'ясисто-шкірясті, напівокруглі, до основи звужені, радіально-зморшкуваті, жовтуваті-сірі або сірувато-бурі. Трубочки короткі (2-4 мм), спускаються на ніжку,

білі. Пори дрібні, округлі, іноді неправильні. Спори 5-7X3,5- 4,5 мкм, широкоеліпсоїдні, гладенькі, зернисті, безбарвні. Тканина плодового тіла біла, м'яристо-волокниста. Плодові тіла зустрічаються в липні - вересні. Паразит. Розвивається на корінні дерев листяних порід. Сприяє білу гниль деревини. Гриб їстівний у молодому віці.

Заходи охорони: Охороняється у Карпатському біосферному та Кримському природному заповідниках. Треба ввести до колекції чистих культур Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України. Збір і заготівля заборонені.

Клавариадельф товчачиковий

Clavariadelphus pistillaris (Fr.) Donk (Clavaria pistillaris Fr.)

ORDO: **Базидоміцети (Базидіальні гриби)**

FAMILIA: **Клаварієві**

Наукове значення: Неморальний вид з диз'юнктивним ареалом.

Статус: III категорія. Червона книга України.

Поширення: Українські Карпати (масив Свидовець, пд. макросхил Полонинського хребта), Закарпаття (с. Велика Уголька Тячівського р-ну). Вид поширений у Євразії, Пн. Америці.

Місця зростання: Листяні та мішані ліси.

Чисельність: Трапляється поодинокі або невеликими групами.

Причини зміни чисельності: Збирання населенням.

Загальна характеристика: Плодове тіло заввишки 7-15 см, діаметр 2-4 см, широкобулавовидне, іноді сплющене, поздовжньошморшку-вате, м'ясисте, жовтувато-вохряне або жовтувато-коричневе, біля основи з білим міцелієм. Спори 11-16X6-10 мкм, видовжено-еліпсоїдні, безбарвні. М'якуш білий, на зламі стає поступово пурпурово-буруватим. Плодові тіла з'являються в серпні - листопаді. Мікоризоутворювач. Гриб їстівний.

Заходи охорони: Охороняється у Карпатському біосферному та Канівському природному заповідниках.

Мутин собачий *Mutinus caninus Fr.*

ORDO: **Базидоміцети (Базидіальні гриби)**

FAMILIA: **Фалюсові**

Наукове значення: Єдиний представник роду в складі мікобіоти України.

Статус: III категорія. Червона книга України.

Поширення: Закарпаття (околиці с. Лумшори, с. Туриця Перечинського р-ну, околиці с. Забродь Великоберезнянського р-ну). Вид поширений у Євразії, Пн. Америці.

Місця зростання: Листяні ліси (у вологих місцях на ґрунті, пеньках, гниючій деревині).

Чисельність: Трапляється звичайно групами з 3-5 (зрідка більше) плодових тіл.

Причини зміни чисельності: Антропогенні, зокрема вирубування листяних лісів.

Загальна характеристика: Молоде плодове тіло (діаметр 2-3 см) яйцевидне або видовжене, біле. Під час дозрівання оболонка (перидій) на верхівці розривається на лопаті і зберігається біля основи. Зріле плодове тіло 5,5- 12X0,4-1 см, має вигляд конусовидного виросту (рецептакул) без шапинки. Верхівка червонувата, вкрита зеленувато-оливковим спороносним слизистим шаром (глебою) з неприємним запахом. Спори 3,5-5,5 X 1,5-2,5 мкм, широкоеліпсоїдні, майже безбарвні, розносяться комахами. Плодові тіла з'являються у червні - жовтні. Сапротроф. Вид продукує ферменти (оксидоредуктази).
Заходи охорони: Не здійснювалися. Потрібно зберігати листяні ліси, ввести вид у культуру та до колекції чистих культур Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України.

Трюфель літній *Tuber aestivum Vitt.*

ORDO: **Аскоміцети (Сумчасті гриби)**

FAMILIA: **Трюфелеві**

Наукове значення: Рідкісний вид, для якого характерне підземне утворення плодових тіл.

Статус: III категорія. Червона книга України.

Поширення: Закарпаття (околиці с. Сускове, с. Голубинне Свалявський район). Вид поширений також у 3х. Європі.

Місця зростання: Дубові, дубово-грабові ліси, розріджені лісові насадження на вапнякових ґрунтах.

Чисельність: Трапляється дуже рідко, поодинокі або групами з 2-7 плодових тіл.

Причини зміни чисельності: Ущільнення ґрунтів внаслідок дії антропогенного фактора.

Загальна характеристика: Плодове тіло (діаметр 2,5-8 см) зі слабким ароматичним запахом, бульбовидне, оливково-чорне, з великими пірамідальними виступами (діаметр 2-10 мм). Всередині біле, пізніше жовто-буре з білими жилками. Аски 60-70X 50-65 мкм, 1-6-спорові, еліпсоїдні. Спори еліпсоїдні, у 6-спорових асках - 24X17 мкм, в одно-спорових - до 45 мкм, з сітчастою оболонкою, коричневі. Плодові тіла гриба утворюються протягом червня - серпня. Мікоризоутворювач з дубом, грабом, буком, ліщиною. Міцелій розвивається у гумусному шарі. Високоякісний їстівний гриб.
Заходи охорони: Не здійснювалися. Потрібно створити мікологічні заказники в місцях поширення виду.

Стробіломіцес стовбурчато-лускатий

Strobilomyces floccopus (Vahl.: Fr.) Karst. (S. strobilaceus (Fr.) Berk.)

ORDO: *Базидоміцети (Базидіальні гриби)*
FAMILIA: *Стробіломіцетові*

Наукове значення: Неморальний вид. Єдиний вид родини у складі мікобіоти України.
Статус: I категорія. Червона книга України

Поширення: Українські Карпати, Закарпаття (околиці с. Раково, с. Тур'ї Ремети Перечинський р-н, околиці с. Луги, с. Богдан Рахівський р-н). Вид поширений у Євразії, Центр. Америці.

Місця зростання: Листяні, хвойні та мішані ліси на рівнинах і в горах.

Чисельність: Трапляється поодинокі, спорадично.

Причини зміни чисельності: Збирання населенням.

Загальна характеристика: Шапінка (діаметр 4-10 см) сіро-бура до чорно-бурої, з великими чере-пичасторозміщеними, повстистими лусками, по краю з залишками покривала. Трубочки білуваті, з віком сірі. Пори великі, кутасті. Спорова маса чорно-бура. Спори 10-15X8-12 мкм, округло-овальні, кулясті, сітчасторебристі, темно-бурі. Ніжка 8-15X1-3 см, циліндрична, кольору шапінки, волокнисто-луската, щільно-м'ясиста, з кільцем, що швидко зникає. М'якуш білуватий, на зламі червоніє, згодом чорніє. Плодові тіла з'являються у липні - жовтні. Гумусовий сапротроф. Гриб їстівний.

Заходи охорони: Охороняється у Карпатському біосферному заповіднику. Необхідно створити мікологічні заказники в місцезнаходженнях виду.

Герицій кораловидний

Hericum coralloides (Fr.) S. F. Gray s. str. (H. alpestre Pers.)

ORDO: *Базидоміцети (Базидіальні гриби)*
FAMILIA: *Герицієві*

Наукове значення: Реліктовий ввд. Типовий представник роду.

Статус: III категорія. Червона книга України.

Поширення: Українські Карпати (с. Широкий Луг, с. Велика Уголька Тячівський р-н, г. Піп-Іван Мармароський, масив Свидовець - у Закарпатській обл.). Вид поширений у Євразії, Пн. Америці.

Місця зростання: Хвойні ліси (на пенях та відмерлих стовбурах ялиці), переважно у гірських районах.

Чисельність: Трапляється поодинокі.

Причини зміни чисельності: Збирання населенням.

Загальна характеристика: Плодові тіла заввишки до 15 см (іноді вищі), деревовиднорозгалужені, білі, рожево-білі, жовтуваті. Шипи на кінцях гілочок довгі, прямі або злегка зігнуті, кольору плодового тіла. Гіфи товстостінні. Спори 4,5-6X4,5-5,5 мкм, майже кулясті, безбарвні. Тканина плодового тіла біла,

губчаста, з віком твердне. Плодові тіла з'являються в серпні - жовтні. Сапротроф. Гриб їстівний у молодому віці.

Заходи охорони: Охороняється у Карпатському біосферному заповіднику.

Спарасис кучерявий

Sparassis crispa (Fr.) Fr. (S. ramosa (Schaeff.) Schroet.)

ORDO: *Базидоміцети (Базидіальні гриби)*

FAMILIA: *Спарасисові*

Наукове значення: Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Статус: III категорія. Червона книга України.

Поширення: Українські Карпати (г. Піп-Іван, г. Менчиль у Рахівському р-ні Закарпатської обл.). Вид поширений у Євразії, Пн. Америці.

Місця зростання: Хвойні, переважно соснові, ліси (на корінні, біля основи стовбурів, зрідка - на свіжих пенях).

Чисельність: Трапляється поодинокі.

Причини зміни чисельності: Збирання населенням.

Загальна характеристика: Плодове тіло (діаметр 10-40 см) розгалужене, кремове, вохряно-жовте, з віком бурувате. Відгалуження пласкуваті, на кінцях листовидно-розширені, тонкі, з кучерявим зубчастим краєм. Ніжка товста, м'ясиста, глибоко заходить у субстрат. Гіфи тонко- або товстостінні, здуті. Спори 5-7,5X3-5 мкм, еліпсоїдні, гладенькі, жовтуваті. Тканина плодового тіла біла. Плодові тіла з'являються в липні - листопаді. Сапротроф або слабофітопатогенний гриб. Спричинює жовто-буру гниль. Гриб їстівний.

Заходи охорони: Охороняється у Крим. природному та Карпат. біосферному заповідниках. Є у колекції чистих культур Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України.

Квітохвістник (антурус) Арчера

Anthurus archeri (Berk.) Fisch.

ORDO: *Базидоміцети (Базидіальні гриби)*

FAMILIA: *Клатрусові*

Наукове значення: Вид з диз'юнктивним ареалом.

Поширення: Закарпаття (околиці с. Дубриничі, с. Туриця Перечинського р-ну, околиці с. В. Копаня, с. Букове Виноградівського р-ну).

Місця зростання: Листяні ліси, переважно букові.

Чисельність: Трапляється невеликими групами.

Причини зміни чисельності: Руйнування та знищення екоотопів.

Загальна характеристика: Молоде плодове тіло до 4-6 см в діаметрі, грушевидне або оберненояйцевидне, з довгими міцеліальними тяжами біля основи. Перидій білуватий, залишається в основі ніжки після розриву. Ніжка 8-10 см, порожня, звужена біля основи, білувата, до верху червонувата або жовто-рожева. Від ніжки відходять 3-8 лопатей, оранжево-червоних, спочатку зрослих на верхівці, пізніше роз'єднаних і розпростертих зіркоподібно. Внутрішня поверхня лопатей поперечно-зморшкувата, покрита слизистою, спороносною, з сильним запахом глебою. Спороносний порошок оливковий. Спори 6-7,5×2-2,5 мкм, еліпсоїдні, гладкі, блідо-оливкові. Сапрофіт.

Заходи охорони: Харчового значення не має. Потрібно зберігати букові ліси. Охороняти на всій території розповсюдження. Необхідно занести до Червоної книги України.

Тилопіл солодкий

Tylophilus alutarius (Fr.) Henn. (Boletus felleus Fr.)

ORDO: Базидоміцети (Базидіальні гриби)

FAMILIA: Болетові

Наукове значення. Вид з диз'юнктивним ареалом.

Статус. I категорія. Червона книга України.

Поширення. Закарпаття (околиці сіл Лумшори Перечинського р-ну та Пилипець Міжгірського р-ну). Вид поширений у Європі.

Місця зростання. Широколистяні та мішані ліси (узлісся, галявини).

Чисельність. Трапляється поодинокі або групами з 2-3 плодових тіл.

Причини зміни чисельності. Кислотні дощі, витоцтування міцелію, вирубування лісів.

Загальна характеристика. Шапінка (діаметр 5-12 см) подушко-виднопукла, іноді розпростерта, сірувато-коричнева, шкірясто-жовта, суха, тонковолокниста або слабобархатиста. Трубочки завдовжки до 2 см, білі, з часом брудно-сірувато-рожеві. Пори нерівноокруглі, дрібні, при дотику трохи червоніють. Спори 10-15 (18)×4-5 мкм, веретеновидно-подовжені, гладенькі. Ніжка 4-12×1-4(5) см, циліндрична або роздута, кремово-охриста або світло-жовтувато-коричнева, зі слабобархатистою темною сіткою. М'якуш білий, на зламі не змінюється або трохи рожевіє, без особливого запаху, солодкий. Плодові тіла з'являються в серпні - жовтні. Мікоризоутворювач з ялиною, сосною, дубом. Гриб їстівний.

Заходи охорони. Не здійснювалися. Потрібно створити мікологічні заказники в місцезнаходженнях виду.

Катателазма царська

Catathelasma imperiale (Fr.) Sing.

ORDO: Базидоміцети (Базидіальні гриби)
FAMILIA: Катателазмові

Наукове значення: Єдиний вид роду у складі мікобіоти України. Типовий представник роду.

Статус: III категорія. Червона книга України.

Поширення: Українські Карпати, Закарпаття (околиці с. Біласовиця, с. Скотарське Воловецького р-ну). Вид поширений у Євразії, Пн. Америці.

Місця зростання: Хвойні та мішані ліси, переважно в гірських районах.

Чисельність: Трапляється поодинокі та групами з 2-3 плодових тіл.

Причини зміни чисельності: Збирання населенням.

Загальна характеристика: Шапінка (діаметр 5-15 см) напів-сферична, з віком опуклорозпростерта, втиснена в центрі, від світло- до темно-каштанової, вкрита буруватими лусочками, суха. Пластинки спускаються на ніжку, білі, кремкові, товсті. Спорова маса біла. Спори 11-15×5-7 мкм, видовженоовальні, безбарвні, гладенькі. Ніжка 3-6×2-3 см, циліндрична, однакового кольору з шапінкою, луската, з широким, білим, подвійним кільцем, з кореневидним підземним віростом. М'якуш білий, кремовий, жорсткуватий, з приємним смаком і запахом свіжого борошна. Плодові тіла з'являються в серпні - жовтні. Мікоризо-утворювач. Гриб їстівний.

Заходи охорони: Не здійснювалися. Потрібно створити мікологічні заказники в місцезнаходженнях виду.

Дошовик гігантський

Langermannia gigantea (Pers.) Rostk.

ORDO: Базидоміцети (Базидіальні гриби)

FAMILIA: Клатрусові

Наукове значення: Вид з диз'юнктивним ареалом.

Поширення: Закарпаття (околиці с. Сторожниця, с. Ратівці Ужгородського р-ну, околиці с. Іванівки, с. Гать Березівського р-ну, околиці с. Підвиноградів, с. Букове Виноградівського р-ну). Вид поширений у Європі, на Далекому Сході.

Місця зростання: На ґрунті в листяних і змішаних лісах, на полях, в степах, на вигонах.

Чисельність: Трапляється невеликими групами.

Причини зміни чисельності: Руйнування та знищення екоотопів.

Загальна характеристика: Плодове тіло велике, шаровидне, іноді приплюснуте. Діаметр від 10 до 50 см, вага в середньому 1-4 кг, іноді до 25 кг. Колір білий, з віком стає оливковою, потім бурою. Старі гриби розтріскуються, розпадаються

і звільнюються дозрілі спори. Спори оливково-коричневі, жовтувато-коричневі, гладкі, шароподібні, 3 – 5 мкм в діаметрі. Сапротроф, росте на багатих азотовмісних і кислих ґрунтах. Зустрічається на луках, в садах і парках, на пасовищах, невеликими групами. Плодові тіла формуються з серпня по листопад. Добрий їстівний гриб.

Заходи охорони: Харчового значення не має. Потрібно зберігати букові ліси. Охороняти на всій території розповсюдження. Необхідно занести до Червоної книги України.

Польський гриб

Xerocomus badius (Fr.) E. J. Gill

ORDO: **Базидіоміцети (Базидіальні гриби)**

FAMILIA: **Болетові**

Наукове значення: Вид з диз'юнктивним ареалом.

Поширення: Закарпаття (околиці с. Оноківців, с. Невицьке, с. Кам'яниця, Ужгородського р-ну, околиці с. Гать, с. Іванівка Берегівського р-ну). Вид поширений у Європі.

Місця зростання: Хвойні та мішані (з сосною) ліси, переважно на піщаному ґрунті (липень-жовтень).

Чисельність: Трапляється поодинокі або групами з 2-3 плодових тіл.

Причини зміни чисельності: Збирання заготівельними організаціями та населенням.

Загальна характеристика: Місцева назва – пісочник. Шапка 4-10 (12-15) см у діаметрі, товстим'ясиста, напівсферична, згодом опукло-розпростерта, темно-коричнева, різних відтінків, гола, суха, у вологу погоду трохи клейкувата. Шкірка не знімається. Пори кутасті, білуваті, з часом жовтуваті, зеленувато-або оливковато-жовті, від дотику стають синювато-зеленуватими,

згодом коричнюватими. Спори 12-16 × 4,5-6 мкм. Ніжка 4-10 (12) × 1-3 (4) см, кольору шапки або світліша, гола чи волокниста, іноді тонко луската, від дотику синіє. М'якуш білий або жовтуватий, під шкіркою темніший, при розрізуванні на повітрі трохи синіє, приємний на запах і смак. Дуже добрий їстівний гриб. Використовують свіжим (варять, смажать), про запас сушать, маринують

Заходи охорони: Не здійснювалися. Потрібно створити мікологічні заказники в місцезнаходженнях виду.

Висновки

Причини, по яким грибам загрожує небезпека зникнення, містяться виключно в діяльності людини. Іноді прямих зв'язок – як, наприклад, при вирубці лісів – вичити досить важко. Як правило, існує багато причин, які обумовлюють зменшення грибної флори.

На нашу думку, до основних причин відносяться:

- знищення дерев, які мають мікоризу з грибами;
- посадка нетипових для даного регіону дерев і чагарників;
- втрата площ із-за забудови;
- вирубка дерев і чагарників на лісових галявинах;
- пониження рівня ґрунтових вод;
- зміна або руйнування чагарникового і трав'яного покриву;
- підвищення забруднення повітря і вимирання лісів.

1. Дудка І.О., Вассер С.П. Гриби. Справочник миколога и грибника. – К., Наук. думка, 1987. – С. 535.
2. Дудка І.О., Вассер С.П. Гриби в природі та житті людини. – Київ, Наукова думка, 1980. – С. 168.
3. Вассер С.П. Съедобные и ядовитые грибы Карпат. – Ужгород. Карпати, 1990. – С. 205.
4. Зерова М.Я., Вассер С.П. Їстівні та отруйні гриби Карпатських лісів. – Ужгород. Карпати, 1972. – С. 127.
5. Зерова М.Я., Сосін П.Є., Роженко Г.Л. Визначник грибів України. т. 5. Базидіоміцети. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 565.
6. Методы экспериментальной микологии. – Киев: Наукова думка, 1982. – С. 550.
7. Шевченко С.В., Циліорик А.В. Лесная фитопатология – К. Вища школа. – 1978.
8. Смицька М.Ф. Микофлора букових лесов Закарпатской области: Автореферат диссертации канд. биол. наук. – Киев, 1955. – С. 11.
9. Червона книга України. Рослинний світ. К.: Видавництво «Українська енциклопедія», 1996. - 605 с.
10. Pitat A. Hymenomycetes Carpatorum orientalis // Acta. Mus.Nat. Pragae, 1940, 2 N 3-P. 1-80.

Отримано: 16 лютого 2009 р.

Прийнято до друку: 26 травня 2009 р.